

بازاندیشی

در علم امام (ع)

حسن زهری

www.ketab.ir

رهبری، حسن، ۱۳۳۴، بازانندی در علم امام (ع)، تهران، کویر، ۱۳۹۴.

ISBN: 978-964-214-101-2

۲۱۶ص

فیا. کتابنامه. نمایه.

علم امام - احادیث. علم امام - جنبه‌های قرآنی.

ب۲/۹/۳۴/۳۳۳BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۱۱۸۴۲۴۱

www.ketab.ir

انتشارات کویر

بازاندیشی در علم امام (ع)

حسن رهبری

- طراح جلد: سعید زاشکانی • حروفنگار و صفحه‌آرا: انتشارات کویر، سرین قدرتی
- لیتوگرافی و چاپ: غزال • صحافی: کیمیا • شمارگان: ۱۱۰۰ • چاپ اول: ۱۳۹۳
- شابک: 978-964-214-101-2 • ISBN: 978-964-214-101-2 • قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

Email: kavirbook@gmail.com

- نشانی: تهران، کریم‌خان زند، ابتدای قائم‌مقام فراهانی، کوی یکم، شماره ۲۰، ساختمان کویر
- کد پستی: ۱۵۸۵۹۱۴۹۱۳ • تلفن: ۸۸۳۰۱۹۹۲ - ۹ و ۸۸۳۴۲۶۹۸ • نامبر: ۸۸۳۴۲۶۹۷

• تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً.

به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)

بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست

۹	پیش‌گفتار
۱۳	پیشینه موضوع
۱۷	فصل اول: علم غیب چیست؟
۱۸	مفهوم غیب در قرآن
۲۳	فصل دوم: دیدگاه دانشمندان اسلامی در علم امام
۳۵	فصل سوم: علم امام در روایات
۳۵	۱. امام علم غیب نمی‌داند
۴۱	۲. علم امام اکتسابی است
۴۵	۳. علم غیب در امام ارادی است
۴۸	۴. علم امام محدود به نیازهای انسانی و اجتماعی است
۵۰	۵. علم امام حضوری است
۵۵	۶. دوگانگی علم غیب

۵۹	..... فصل چهارم: علم پیامبران در قرآن
۵۹	..... انواع علم غیب در قرآن
۶۰	..... ۱. غیب عام
۶۲	..... ۲. غیب خاص
۶۸	..... ۳. غیب اخص
۷۲	..... محدود علم پیامبران در قرآن
۹۸	..... خواب پیامبران
۹۹	..... نسیان و فراموشی پیامبران در شواهد قرآنی
۱۰۴	..... نسیان و فراموشی پیامبر و امام(ع) در بیان روایات
۱۱۸	..... سهولتنبی در دیدگاه متکلمان و دانشمندان اسلامی
۱۱۹	..... الف. معتقدان به سهولتنبی در امور عادی
۱۲۷	..... ب. ناپاوران به سهولتنبی (ص) در امور عادی
۱۳۷	..... فصل پنجم: نقد دیدگاه‌ها
۱۳۷	..... دلایل معتقدان به علم حضوری امام
۱۴۳	..... نقد دیدگاه معتقدان به علم حضوری و فعلی امام(ع)
۱۴۷	..... آفات علم حضوری و فعلی در امام
۱۵۱	..... فصل ششم: مسأله غلو
۱۵۱	..... غلو چیست؟
۱۵۲	..... مراتب غلو
۱۵۶	..... غلو در قرآن
۱۵۶	..... غلو در روایات
۱۶۳	..... مبارزه پیامبر اسلام و امامان(ع) با غلو

۱۶۹	..... فصل هفتم: امامان و نشانه‌های وسعت علمی آنان
۱۸۱	..... نتیجه
۱۸۷	..... نمایه آیات و روایات
۲۰۳	..... منابع و مدارک
۲۱۱	..... نمایه

www.ketab.ir

پیشگفتار

اسلام، همواره حامی آزادی انبوهی و آزادی بیان است. دین و مکتبی که به اندازه اسلام طرفدار آزادی واقعی بوده و اجرای آن را در عرصه عمل نشان داده باشد، در تاریخ دنیا کسی سراغ ندارد. ما در تاریخ اسلام، شاهد نمونه‌های فراوانی هستیم که افراد بی‌دین و مخالفان اسلام، بدون این که کوچک‌ترین ترس و اضطرابی از حاکمان و پیشوایان اسلامی و مردم مسلمان داشته باشند، و بدون این که کوچک‌ترین تهدیدی متوجه آنان بوده باشد، خدا و پیامبر خدا را آشکارا انکار نموده و احکام ضروری اسلام را هم علناً مردود می‌دانسته‌اند. علی(ع) در زمان خلافت خود، کسانی که او را تکفیر می‌کردند و گمراهش می‌پنداشتند، تا زمانی که دست به شمشیر نبردند، نه تنها آزاد گذاشت و اجازه مزاحمت به آنان را نداد، بلکه حقوق آنان از بیت‌المال را هم قطع نکرد.

اما پیشوایان اسلام، علی‌رغم این همه آزادی و نرمش بی‌نظیری که برای مخالفان اعتقادی خود قائل بوده‌اند، هنگامی که با گروه افراط‌کنندگان در دین و غالیان در مرتبه وجودی خود و دیگران مواجه می‌شدند، نه تنها سکوت و نرمش را مصلحت نمی‌دانستند، بلکه در مقابل چنین عقیده انحرافی و گمراه‌کننده‌ای به مبارزه برخاسته، و مانع رشد و نفوذ آن در جامعه اسلامی می‌شدند.

گفتگوی علمی با غالیان و آگاهی‌دادن به موضوع، نخستین اقدامی بود که پیشوایان اسلام با آنان انجام می‌دادند؛ اگر مؤثر نمی‌افتاد، به پند و اندرز متوسل می‌شدند. در ادامه، آنان را تبعید یا زندانی می‌کردند؛ و اگر این رفتارها هم کارگر نمی‌افتاد، عاقبت تهدید به مرگ می‌شدند تا جامعه از وجود چنین اعتقاد ننگین و شرم‌آوری رهایی یابد.

تمایل بشر به اسطوره‌سازی، قهرمان‌پروری و قهرمان‌پرستی، و گاه تعصب و عشق بیش از حد به انسانی، موجب افسانه‌سازی و حدیث‌بافی‌هایی در حق او می‌شود که به هیچ‌وجه با نصوص دینی و عقلی سر سازگاری نشان نمی‌دهد؛ اما در اذهان عمومی چنان رواج یافته و شهرت روایی به خود می‌گیرد که به یک اعتقاد و باور مذهبی تبدیل شده، و چه بسا که ذهن عالمان را هم احاطه کرده و باور آنان را هم تسخیر می‌نماید. «علم امام» یکی از آن موضوعاتی است که به چنین بلایی گرفتار آمده است. البته بدیهی است که پیامبران و امامان(ع) که برای ابلاغ رسالت الهی و هدایت جامعه بشری به سوی توحید و رستگاری، از متن مردم برگزیده شده‌اند، دارای ویژگی‌ها و خصوصیاتی هستند که متمایز از دیگران می‌نمایند؛ اما تفاوت آنان به خلقت ظاهری و طبیعت بشری آنان مربوط نمی‌شود؛ زیرا به فرموده قرآن کریم و تعریف خودشان، از خلقتی و سرشتی همانند دیگر انسان‌ها برخوردار می‌باشند.^۱ مانند همگان می‌خورند و می‌آشامند، در کوچه و بازار راه می‌روند،^۲ می‌خوابند و از دواج می‌کنند.^۳

مهمترین ویژگی برگزیدگان الهی، وسعت علمی و جهانی‌بینی آنان نسبت به سایر انسان‌ها می‌باشد. همان وسعت علمی است که آنان را در دایره عصمت قرار می‌دهد؛ روزه‌های ماوراء الطبیعه را برای آنان می‌گشاید؛ و آنان را با راز و رمزهای بیشتری در جهان خلقت آشنا کرده و مرتبط می‌نماید.

۱. الکهف/ ۱۸، ۱۶۰ - «وَقُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ».

۲. الفرقان/ ۲۵، ۷ - «وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْسِي فِي الْأَسْوَاقِ».

۳. تفسیر القمی، ۱، ۱۸۷ - رسول الله(ص): «أَلَا إِنِّي أَنَامُ بِاللَّيْلِ وَآتَكِحُ وَأَفْطِرُ بِالنَّهَارِ - فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي».

آنان واسطه فیض‌اند و دائر مدار عالم؛^۱ پیام‌رسانان مطمئن خدایند؛^۲ و زمامداران حَقِّد و بیرق‌های شریعت.^۳ سیل‌ها و چشمه‌های دانش و حکمت از دامن کوهساران آنان جاری بوده؛ و هیچ مرغ بلندپروازی را به بلندای اندیشه آنان راهی نیست؛^۴

ز ملک تا ملکوتش حجاب بردارند هر آن که خدمت جام جهان‌نما بکند

«حافظ»

اما با این همه، برای دانشجویان اصول دین، همواره در حلقه‌های آموزشی عصر غیبت، این سؤال مطرح بوده و هست که: وسعت علم پیامبر و امام (ع) — که ما اصطلاحاً در این مقال، «علم امام» نامگذاری کرده‌ایم — تا کجا را شامل می‌شود؟ به بیانی دیگر این که: آیا برای علم امام حدودی می‌توان فرض کرد، یا این که نه، آنان از معلومات نامحدودی برخوردارند؟

برخی از دانشمندان اسلام که به این موضوع پرداخته‌اند، پاسخ‌های گوناگونی را در کتاب‌های خود آورده‌اند. گاه بحث در این باب به مجادلات علمی کشیده شده، و سر از افراط و تفریط در آورده است. گاه دانشمندی پاسخ دیگری را برنتابیده و او را شدیداً مورد انتقاد قرار داده؛ و چه بسا که به غلو متهم نموده یا به تکفیرش حکم داده است. و گاه آن دیگری این یکی را؛ که در ادامه سخن، بدان اشاره خواهد شد.

بحث و بررسی در این باره، آنجا اهمیت پیدا می‌کند که بدانیم، این یک موضوع اعتقادی بوده و قابل تقلید از هیچ عالم و مرجعی نمی‌باشد. هر مسلمانی وظیفه دارد با تحقیقی که انجام می‌دهد، حقیقت مطلب را دریافته و اعتقاد خود را متناسب با آن تنظیم نماید. از این رو، نیاز دارد که گفتار و اندیشه‌های موجود در این باب، واکاوی شده و آنچه با اندیشه قرآنی همخوانی دارد برگزیده شود.

۱. اصول کافی، ۱، ۲۵۲- امام صادق (ع): «...لَوْ بَقِيَتِ الْأَرْضُ بِغَيْرِ إِمَامٍ لَسَاخَتْ».

۲. النجم/۵۳، ۴-۳ «وَمَا يَنْبَلِقُ عَنِ الْهَوَىٰ، إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ».

۳. نهج البلاغه، خطبه ۸۷- «وَهُمْ أَرْزَمَةُ الْحَقِّ، وَأَعْلَامُ الدِّينِ».

۴. همان، خطبه ۳- «يَنْحَدِرُ عَنِّي السَّيْلُ، وَلَا يَرْفَىٰ إِلَى الطَّيْرِ».

این کتاب با محور قرار دادن آیات قرآنی در علم پیامبر و امام، و آوردن روایات گوناگون ائمه معصومان(ع) و اندیشه دانشمندان صاحب اثر جهان تشیع و گاه اهل تسنن، و مقایسه آنان با دیدگاه قرآنی، مجالتی به بازکاوی و بازاندیشی گشوده است تا باشد، پسندیم آنچه را جانان پسندد.

اما به هر حال، چون اقیانوس اندیشه را ساحلی ناپیدا است، از دانشمندان، کارشناسان، فرهیختگان و پژوهشگران این عرصه، «نقد و راهنمایی‌های علمی» را انتظار دارد تا بلکه در چاپ‌های دگر بر غنای علمی و تحلیلی کتاب افزوده باشد.

در پایان، گلدسته‌ای از دعای خیر را به عموم استادانم، والدین مرحومم، و شریک زندگی‌ام نثار داشته و از مدیر محترم انتشارات کویر جناب آقای محمدجواد مظفر و دیگر همکاران آن مؤسسه وزین، به‌ویژه سرکار خانم نسرین قدرتی که با طلوع دولت تدبیر و امید، از محاصره اقتصادی رهیده و با فراهم آوردن امکان چاپ این اثر، توانسته غبار شش سال انتظار پاسخگویی ممیزی را از روی آن بزدابند، کمال قدردانی را دارد.

حسن رهبری، تبریز

rahbari_56@yahoo.com